Qabul qilindi: 27-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 29-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 5-oktyabr 2026-yil

O‘QUVCHILARDA MAFKURAVIY IMMUNITETNI SHAKLLANTIRISHDA MA’NAVIY-MA’RIFIY ISHLAR BO‘YICHA DIREKTOR O‘RINBOSARI VA SINF RAHBARLARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI OSHIRISH

Xolbo‘taev Abror Dilshod o‘g‘li

Jizzax shaxar Sayiljoyi akademik litseyi

Annotatsiya. Tezisda raqamli axborot muhiti sharoitida o‘smirlarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish vazifasi hamda bu jarayonda ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari va sinf rahbarlarining kasbiy kompetentligiga qo‘yiladigan talablar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: mafkuraviy immunitet, media-savodxonlik, ommaviy madaniyat, direktor o‘rinbosari, sinf rahbari, kasbiy kompetentlik, malaka oshirish.

KIRISH

Yoshlar jamiyatning eng harakatchan, ayni paytda tashqi ta’sirlarga tez beriluvchan qatlami bo‘lgani uchun turli mafkuraviy ta’sir va tazyiqlarning asosiy obyektiga aylanmoqda [1; 6]. Bugungi kunda hududlarni zabt etish uchun ularning aholisini jismonan yo‘q qilish shart emas – ongi va qarashlari “ma’qul” yo‘nalishga o‘zgartirilgan aholi ko‘magida maqsadga erishish mumkinligi haqidagi fikr axborot asrida yanada dolzarb ahamiyat kasb etdi [5]. Ijtimoiy tarmoqlar, qisqa videolar va algoritmik tavsiya tizimlari orqali tarqalayotgan individualizm, egotsentrizm, zo‘ravonlikka asoslangan kompyuter o‘yinlari, ma’naviy oziq bermaydigan “ommaviy madaniyat” namunalari va destruktiv g‘oyalar o‘smirlar dunyoqarashiga bevosita ta’sir ko‘rsatmoqda.

Bunday sharoitda maktabning vazifasi o‘quvchini axborotdan “to‘sib qo‘yish” emas, balki uni axborotni tanqidiy baholay oladigan, manipulyatsiyani aniqlay biladigan va o‘z qadriyatlariga tayangan holda mustaqil qaror qabul qiladigan shaxs sifatida tarbiyalashdan iborat. Mafkuraviy immunitet deganda biz shaxsning yot va buzg‘unchi g‘oyalarga nisbatan ongli, asosli va barqaror qarshilik ko‘rsatish qobiliyatini tushunamiz. Bu qobiliyat bilim,

qadriyatli munosabat va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarining birligida shakllanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 8-sentabrdagi PQ-277-son qarori bilan maktablarda ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosarining har bir maktabda bitta shtat birligi qoldirildi, unga amaliy psixolog bilan birgalikda o‘quvchilar xulq-atvorini xalqaro tajriba asosida ishlab chiqilgan indikatorlar orqali tahlil qilish vazifasi yuklatildi [3]. Bu o‘zgarish direktor o‘rinbosari va sinf rahbarlaridan yangi kasbiy kompetensiyalarni talab etadi. **Tadqiqot maqsadi** – mafkuraviy immunitetni shakllantirish jarayonida ushbu sub’yektlarning kasbiy kompetentligi tarkibini aniqlash va uni rivojlantirish yo‘llarini asoslash.

METODLAR

Tadqiqotda me’yoriy hujjatlar tahlili (ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari nizomi, PQ-277-son qaror va uning ijrosi bo‘yicha vazirlik buyrug‘i), ilmiy-pedagogik adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish, pedagogik kuzatish, direktor o‘rinbosarlari va sinf rahbarlari bilan suhbat, shuningdek, modellashtirish usullaridan foydalanildi. Xalqaro tajriba sifatida YuNESKOning media- va axborot savodxonligi bo‘yicha o‘quv dasturi [8] hamda R.Xobbsning raqamli va media-savodxonlik konsepsiyasi [7] tahlil qilindi.

NATIJALAR

1. Direktor o‘rinbosari faoliyatining hozirgi talablari. Me’yoriy hujjatlar tahliliga ko‘ra, direktor o‘rinbosari ta’lim muassasasining “bosh pedagog-tarbiyachisi” bo‘lib, sinf rahbarlari, bolalar yetakchisi, psixolog, mahalla fuqarolar yig‘ini, ota-onalar qo‘mitasi, voyaga yetmaganlar ishlari bo‘yicha komissiya va huquq-tartibot idoralari bilan hamkorlikning asosiy muvofiqlashtiruvchisi hisoblanadi [2]. Uning yillik majburiyatlari qatoriga ta’lim muassasasining ijtimoiy pasportini ishlab chiqish, o‘quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini aniqlash, “Eng yaxshi sinf rahbari” ko‘rik-tanlovini o‘tkazish va sinfdan tashqari ishlar bo‘yicha anketa so‘rovlarini tashkil etish kiradi. PQ-277-son qarordan so‘ng bu ro‘yxatga xulq-atvor monitoringi, “xavf guruhi” o‘quvchilari uchun individual rejalarni tasdiqlash va maktab maslahatchisi bilan vazifalarni muvofiqlashtirish qo‘shildi [3; 4].

2. Kuzatilgan muammolar. Suhbat va kuzatishlar quyidagi qiyinchiliklarni ko‘rsatdi:

mafkuraviy tahdidlarga qarshi ishning asosan targ‘ibot-tushuntirish (ma’ruza, uchrashuv) shaklida olib borilishi; zamonaviy raqamli tahdidlar (feyk axborot, onlayn yollash, kiberbulling, qimor va “oson pul” takliflari) haqida pedagoglar bilimining yetarli emasligi; xulq-atvor monitoringi natijalarini tahlil qilish va individual reja tuzish ko‘nikmalarining sustligi; sinf rahbarlari bilan direktor o‘rinbosari o‘rtasida axborot almashinuvining hisobotlar bilan cheklanishi.

3. Besh komponentli kompetentlik modeli. Tahlillar asosida direktor o‘rinbosari va sinf rahbarlarining mafkuraviy immunitetni shakllantirishga oid kasbiy kompetentligi quyidagi besh komponentdan iborat bo‘lishi asoslandi:

1) *me’yoriy-huquqiy komponent* – bolalar huquqlari, yoshlar siyosati va ta’lim sohasidagi qonunchilik, voyaga yetmaganlar bilan ishlash tartiblarini bilish;

2) *psixologik-diagnostik komponent* – o‘smirlik davri xususiyatlarini, xavf omillari va ogohlantiruvchi belgilarni bilish, psixolog bilan birgalikda xulq-atvor indikatorlarini qo‘llay olish;

3) *media-axborot komponenti* – axborot manbasini tekshirish, manipulyatsiya usullarini (emotsional bosim, yolg‘on dixotomiya, “ijtimoiy isbot”) aniqlash va bu ko‘nikmalarni o‘quvchilarga o‘rgata olish;

4) *kommunikativ-hamkorlik komponenti* – ota-onalar, mahalla, psixolog va maktab maslahatchisi bilan samarali muloqot, ishonchga asoslangan munosabat o‘rnatish;

5) *refleksiv-loyihaviy komponent* – o‘z faoliyatini tahlil qilish, ilg‘or tajribani o‘rganish va tarbiyaviy loyihalarni ishlab chiqa olish.

4. Malaka oshirish moduli. Ushbu model asosida direktor o‘rinbosarlari va sinf rahbarlari uchun 36 soatlik “Raqamli muhitda mafkuraviy immunitetni shakllantirish” malaka oshirish modulining tuzilmasi taklif etildi. U beshta bo‘limdan iborat: me’yoriy asoslar (4 soat), o‘smirlar psixologiyasi va xulq-atvor monitoringi (8 soat), media- va axborot savodxonligi (10 soat), oila va mahalla bilan hamkorlik texnologiyalari (6 soat), amaliy loyiha – maktab uchun profilaktik tadbirlar rejasini ishlab chiqish (8 soat). Modul mashg‘ulotlari keys-stadi, rolli o‘yin, feyk xabarlarni tahlil qilish praktikumi va ilg‘or maktablar tajribasini o‘rganish shaklida o‘tkaziladi. Tinglovchi modul yakunida o‘z maktabi

uchun aniq profilaktik loyiha taqdim etadi.

5. O‘quvchilar bilan ishlash shakllari. Pedagoglar o‘quvchilar bilan ishlashda “Tarbiya” fani imkoniyatlari bilan bir qatorda munozara klublari, “axborotni tekshir” amaliy mashg‘ulotlari, real voqealar asosidagi keys-topshiriqlar, tengdoshlar o‘rtasida ta’lim (peer education) va o‘quvchilar o‘zini o‘zi boshqarish organlari faoliyatidan foydalanishi tavsiya etiladi. Bunda o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki tahlilchi va qaror qabul qiluvchi sifatida ishtirok etadi.

MUHOKAMA

Natijalar mafkuraviy immunitetni shakllantirish faqat “to‘g‘ri g‘oyalarni yetkazish” bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi. YuNESKO yondashuviga ko‘ra, media va axborot savodxonligi fuqarolarga axborotni tanqidiy baholash va mas’uliyat bilan foydalanish imkonini beruvchi kompetensiyalar majmuidir [8]; R.Xobbs esa bu kompetensiyalarni “kirish, tahlil, yaratish, mulohaza va harakat” bosqichlari orqali ifodalaydi [7]. Bu yondashuvlar milliy tarbiya an’analariga zid emas, aksincha, ularni zamonaviy shaklda to‘ldiradi: qadriyatlarga tayanmagan tanqidiy fikrlash shaxsni “hamma narsaga shubha” bilan qarashga olib kelishi, tanqidiy fikrlashsiz qadriyatlar esa yuzaki va zaif bo‘lib qolishi mumkin.

2025-yilgi islohot natijasida direktor o‘rinbosari zimmasidagi bevosita tadbir tashkil etish vazifalarining bir qismi maktab maslahatchisiga o‘tdi. Bu uning faoliyatini monitoring, tahlil va muvofiqlashtirishga yo‘naltirish uchun imkoniyat yaratadi. Biroq bitta direktor o‘rinbosariga respublika bo‘yicha o‘rtacha 600 nafardan ortiq o‘quvchi to‘g‘ri kelishini hisobga olsak, sinf rahbarlarining kasbiy tayyorgarligi tizimning hal qiluvchi bo‘g‘iniga aylanadi. Shu sababli taklif etilgan modulni ikkala toifa uchun ham majburiy malaka oshirish dasturiga kiritish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Raqamli axborot muhitida o‘quvchilarda mafkuraviy immunitetni shakllantirish targ‘ibot yondashuvidan tanqidiy fikrlash va qadriyatlarga asoslangan mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga o‘tishni talab etadi. Ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari va sinf rahbarlarining kasbiy kompetentligi me’yoriy-huquqiy,

psixologik-diagnostik, media-axborot, kommunikativ-hamkorlik va refleksiv-loyihaviy komponentlardan iborat bo‘lishi lozim. Ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish uchun 36 soatlik amaliyotga yo‘naltirilgan malaka oshirish modulini joriy etish, xulq-atvor monitoringi natijalarini sinf rahbarlari bilan muntazam tahlil qilish tizimini yo‘lga qo‘yish tavsiya etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonuni. 14.09.2016, O‘RQ-406. // lex.uz.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida”gi qarori. 28.07.2017, PQ-3160. // lex.uz.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Maktabdan tashqari ta’lim tizimini yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. 08.09.2025, PQ-277. // lex.uz/docs/7730550.

4. Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligining PQ-277-son qarorini ijro etish to‘g‘risidagi buyrug‘i. 30.09.2025, 368-son. // xalqtaliminfo.uz.

5. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.

6. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – T.: O‘zbekiston, 2016.

7. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. – Washington, DC: The Aspen Institute, 2010. – 67 p.

8. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! Media and Information Literacy Curriculum for Educators and Learners. – Paris: UNESCO, 2021.